

>> **AF BIRGITTE SØRENSEN**

Uddannet 1978 fra Haslev Seminarium.
Lærer ved Sofieldalskolen, Haslev.

Birgitte Sørensen
Allegade 47
4690 Haslev.
Tlf.: 5631 4276.
E-mail: birgitte.soerensen1@skolekom.dk

SE LYDEN!

Et materiale, der underbygger og synliggør det fonologiske princip for de børn, der har glæde af at lydere, men læreren skal holde tungen lige i munden.

Når skolen skal lære børn at læse, tager mange lærere udgangspunkt i en sammenkobling mellem bogstaver og tegninger, som i fx *Sglaj's* materiale (1): *a* som i *abe*, *e* som i *egern*, *s* som i *slange* osv.

Undervejs i bogstav gennemgangen gennemskuer langt de fleste børn, hvordan man blot ved at sætte lydene sammen og med en lille smule fantasi kan danne ord og dermed *læse*. Efter en tid kan de oven i købet læse ikke-lydrette ord, men de kan ikke helt forklare, hvordan de gør. Nogle børn gennemskuer desværre ikke at lave denne syntese. Derfor vil læseindlæringen forekomme besværlig og ulogisk. Dette fænomen har jeg interesseret mig for gennem de sidste år.

Mange bogstaver har mere end én lyd

Læsebogssystemet *Søren og Mette* har overlevet en menneskealder. Systemets styrke ligger bl.a. i, at der anvendes gentagelser, og at der er rigtig mange lydrette ord. Men lad os se lidt nærmere på ordet *Mette*. Ingen af *e*'erne i *Mette* siger *e* som i *egern*. Det første *e* lyder som *e* i *elleve*, og det sidste *e* lyder som det trætte *e* (ə). Derfor er det kun en delvis sandhed at lære sine elever, at *e* siger *e* som i *egern*.

Sidste år havde jeg igen fornøjelsen af at starte en 1. klasse i dansk. Jeg besluttede mig for at lære eleverne, at mange af alfabetets bogstaver har mere end én lyd. Flere bogstaver kan endda nå helt op på mere end tre

Læsning med dette materiale går fra uoverskueligt mange måder at udtale et skrevet ord til overskueligt mange måder at afprøve udtalen på. Man kan vende kortene og støtte sig til tegninger på kortenes bagsider.

V

»Jeg var af den overbevisning, at en tidlig klarlæggelse af bogstavernes mange lyde både ville stimulere den vakse elev til endnu hurtigere at kunne gennemskue bogstavernes mange muligheder og samtidig kunne klarlægge nogle hidtil uoverskuelige fælder for den mindre stærke elev.«

lyde. Af det foregående eksempel, *Mette*, lærte eleverne således, at *e* havde tre lyde: *egern*, det trætte *æ* og *elleve*. Nu gjaldt det om at afprøve alle *e*'s lyde, når et ord skulle læses, og høre efter, hvilken udtale der gav mening. Jeg var af den overbevisning, at en tidlig klarlæggelse af bogstavernes mange lyde både ville stimulere den vakse elev til endnu hurtigere at kunne gennemskue bogstavernes mange muligheder og samtidig kunne klarlægge nogle hidtil uoverskuelige fælder for den mindre stærke elev.

Denne måde at introducere bogstaverne og de dertil hørende lyde på har ført til, at jeg har udarbejdet et nyt læseindlæringsmateriale, *Se lyden*, der med det samme introducerer næsten alle lyde til hvert bogstav for eleverne. Dette gøres rent praktisk ved hjælp af nogle nedenfor beskrevne bogstavkort.

Et vendekort til hvert bogstav

For at synliggøre bogstavernes muligheder fabrikerede jeg et vendekort til hvert eneste bogstav i alfabetet. På bagsiden af de 28 kort illustreredes bogstavets mulige lyde. Fx har bogstavet *i* derfor to tegninger på bagsiden af kortet: en *is* og en *indianer*. Når eleven ikke kunne danne syntesen i et ord, havde hun nu en hjælpemulighed i at 'bygge' ordet ved hjælp af disse kort og derefter

lydere sig igennem på begge *i*'s måder med støtte fra tegningerne. På kortenes forside placerede jeg – ud over kortets bogstav – en lille symbolsk sky med et tal *i*, der angiver, hvor mange lyde det pågældende bogstav har. Fra kortets forside blev det herved synliggjort, om der var tale om et 'svært' eller et 'let' bogstav. Min erfaring var, at eleverne hurtigt viste stor fornemmelse for, hvilke lyderinger der skulle afprøves først for at afkode ordene.

ET EKSEMPEL:

En elev går i stå, når hun skal læse ordet *hjem*.

Kortene *h + j + e + m* lægges frem. På *j*- og *m*-kortene er der ikke nogen lille sky på forsiden (altså optræder de kun med deres almindelige grundlyde). Bogstavet *h* har en lille sky med et 2-tal *i*. Dette symboliserer som bekendt, at bogstavet kan optræde med to forskellige lyde: *h* som i *hund* eller *h* som et stumt bogstav – derfor en tegning af et ansigt der siger *shhhh!* Bogstavet *e* har en lille sky med et 3-tal *i*, og på dets bagside illustreres således et *e* som i *egern*, det trætte *e* (=æ) eller *e* som i *elleve*. Her kan eleven straks se, at når der er hele to kort med flere variationsmuligheder, så er det da forståeligt nok, at hun gik i stå her, og at der må nogle forsøg til, før den rigtige kombinationsmulighed er fundet ved at vende kortene om og afprøve ruter gennem lydene. Det er min erfaring, at eleverne meget hurtigt kommer med kvalificerede bud på, hvilken rute der bør afprøves for at afkode et ord rigtigt.

Tobogstavskort

Efter endt gennemgang af alfabetet måtte klassen sande, at der i det danske sprog findes nye lyde, som fremkommer ved sammensætningen af to bogstaver. Den mest kendte er nok 'kineserlyden' *ng*. Men der findes en del andre: Hvad med fx den svære lyd [ai] der kan skrives på fire måder: *aj*, *ej*, *eg* og *ig*? Til denne og andre tobogstavslude lavede jeg nogle kort, der i bredden svarer til to enkeltkort. På forsiden ses bogstavkombinationerne, mens lyden igen illustreres af et billede på bagsiden.

ET EKSEMPEL:

En elev går i stå, når hun skal læse ordet *nøgle*.

Kortene n + ø + g + l + e lægges frem. På n-, ø- og l-kortene er der ikke nogen lille sky på forsiden (altså optræder de kun med deres almindelige grundlyde). Bogstaverne e og g har hver tre lyde (dvs. i alt $3 \times 3 = 9$ udtalemuligheder). Bogstavet e kender vi fra ovenstående eksempel, mens bogstavet g har lydene: g som i *gås*, g som i *gelé* og g som stumt bogstav. Kortene g + e vendes om, og eleven må nu sande, at alle udtaleruter giver vrøvleord. Derfor må eleven søge blandt to-bogstavskortene. Ø+g i første stavelse af ordet *nøgle* kan erstattes af dobbeltkortet *øg* (som ikke har en sky på forsiden) og illustreres af en *øgle* på bagsiden. Nu fremtræder ordet *nøgle* ved hjælp af fire kort: n + øg + l + e, hvortil der kun findes tre udtalemuligheder. Det er min erfaring, at eleverne synes, at det er svært at erstatte to enkeltkort med et dobbeltkort, da det altid giver den bonus, at skyer forsvinder, og at ord dermed pludselig bliver nemmere at udtale og dermed at læse. Nogle dobbeltkort viser flere mulige bogstavkombinationer til den samme lyd. I dette tilfælde lyde, der begge repræsenterer samme lyd.

Skrivning

Ved at introducere alle bogstavernes lyde fornemmer eleverne hurtigt forskellen mellem børnestavning og korrekt stavning. En elev spørger fx, om der er e i ordet *til*. Hertil spørger jeg eleven, hvilken vokal hun kan høre. Snart svarer eleven, at det enten må være et e som i *egern* eller et i som i *indianer* (her er i-lyden nemlig som et e), og elevens skærpede opmærksomhed på lydenes dobbeltroller fører ofte til korrekt stavning.

Kortene blev generelt et populært hjælpemiddel, og da stavelsesdeling kom på tale, blev det igen naturligt at bygge ordene op ved hjælp af kortene. Kortenes forsider har konsekvent røde vokaler og sorte konsonanter, hvorfor stavelsesdeling forekom naturlig, idet det blev nemt at dele et ord og sørge for, at alle stavelser fik én vokal, og at konsonanterne mellem vokalerne blev fordelt så ligeligt som muligt.

En lille symbolsk sky med et tal i angiver, hvor mange lyde det pågældende bogstav har. Fra kortets forside blev det herved synliggjort, om der var tale om et 'svært' eller et 'let' bogstav. Eleverne viste hurtigt stor fornemmelse for, hvilke lyderinger der skulle afprøves først for at afkode ordene.

Støtte til tosprogede

I klassen havde jeg en tosproget elev. Det viste sig, at materialet var ekstra anvendeligt for ham, da det også kunne støtte ham i at lære at udtale de danske ord korrekt. Han kunne støtte sig til ruter gennem bagsidetegningernes lyde og derved huske den rigtige udtale af danske ord. Han lærte sig fx at tænke på *i*'s illustration af en *indianer*, når han skulle udtale ordet *til*. Talepædagoger opererer med mange flere lyde i det danske sprog, men jeg har fokuseret på, hvor få lyde vi kan nøjes med ved læsning og skrivning.

Det bedste resultat, jeg nogen sinde har opnået med en klasse!

De traditionelle læseindlæringsmaterialer tager udgangspunkt i de 28 bogstavets grundlyde. *Se lyden* er baseret på så få lyd-illustrationer som muligt (i alt 52). De kan tilsammen synliggøre basislydene i vores sprog og dermed gøre læsning overskuelig og udtalen mulig at pege sig frem til.

Ved at gøre brug af denne indgangsvinkel til læseindlæringen, hvor alle bogstavernes lyde introducere-

res og fastholdes i form af billedillustrationer, har jeg erfaret en meget positiv holdning til læseindlæringen i min 1. klasse.

Den entydige klarlæggelse af bogstavernes mulige lyde har fremmet mine elevers overblik og kendskab til bogstavernes muligheder. Dette afspejles tydeligt i deres læse- og skrivefærdigheder, hvor de i november måned på 2. klasses trin kvitterede med, at over halvdelen af eleverne placerede sig på A1-niveau i læseprøven OS64, og klassens 'langsomste' elev brugte i gennemsnit 5,1 sek./ord (B1-niveau). Tillige kan det oplyses, at klassen tilsammen kun havde to fejllæste ord!

For klassens mindre stærke elever har især den fysiske brug af bogstavkortene været en hjælp og samtidig en stor inspirationskilde. Jeg har erfaret, at bogstavkortene hurtigt blev populære, hvilket selvfølgelig også har stimuleret elevernes lyst til at arbejde med ord og læsning. Jeg er af den overbevisning, at materialets popularitet blandt mine elever kommer af, at det appellerer til elevernes selvstændige tankegang. Når en elev således løser koden i et ord, ligger fortjenesten hos eleven selv, og hun kan glæde sig over at have fået en større indsigt i, hvorfor et ord skrives, som det gør, i stedet for blot at måtte affinde sig med en udenadslære af uoverskueligt mange ikke-lydrette ord.

Jeg har den glæde, at ingen elever i klassen har haft behov for støtte eller specialundervisning i dansk til dags dato, og der er i øjeblikket ikke udsigt til, at dette ændres.

Materialets styrke

- Materialet er en direkte og meget naturlig videreførelse af *Sglaj*-materialet, og der er for mig at se intet til hinder for, at man kan begynde at lege med bogstavkortene allerede i børnehaveklassen.
- Ved hjælp af dette materiale går man fra *uoverskueligt* mange måder at udtale et skrevet ord på til *overskueligt* mange måder at afprøve udtalen på.

- Antallet af ord, der skal læres udenad, bliver meget kraftigt reduceret, og ordet *de* hører stadig til denne irriterende type ord.
- Et materiale, der opbygger selvtillid hos eleven, idet skyerne på forsiden synliggør et ords sværhedsgrad. Jeg har erfaret, at elever ofte spontant siger: »Jeg kan da godt forstå, at jeg synes, at dette ord er lidt svært.« – underforstået, at det ikke er eleven, der er noget galt med.
- Læsning af et ord bliver afgrænset til sammensætning af visuelle lyde, hvor man kan pege sig igennem illustrationer på kortenes bagside og dermed synliggøre for sig selv og andre, hvilken udtale af ordet man er i gang med at afprøve.
- Efter en ret kort periode giver eleven et meget kvalificeret bud på, hvilke lyde hun skal afprøve først ved afkodning af ikke-lydrette ord.
- Man kan bede en elev om at bygge et ord, og hun kan forklare, hvorfor det skal skrives med lige netop de bogstaver. Eleven erfarer således selv, hvornår og hvorfor et kort må skiftes ud for at få den rigtige lyd frem. Eleverne bliver dermed mere bevidste.

Se lyden har jeg klippe-klistret og lamineret, så min egen klasse kunne få glæde af det, men jeg føler mig overbevist om, at rigtig mange elever vil kunne få knækket læsekoden på et tidligt tidspunkt blandt andet med denne metode.

Spil og lege med de 120 ord har fået meget opmærksomhed i min klasse. Jeg laminerede dem enkeltvis, og for tiden er det en sport også at kunne stave dem korrekt! Vi er nemlig nu gået over til at skrive »2. klasses Rigtigt!«

Generelt mener jeg også, det er vigtigt sideløbende at lade eleverne læse meget individuelt. Læreren kan her sikre, at alle elever får tekster i passende sværhedsgrad. Det fremmer også læselysten.

---

1. Nielsen, Helen, Inge Post og Lissi Rechenbach: *Sglaj-mere : skal vi lege mere? : om udvikling af opmærksomhed over for sprog, lyd og artikulation.* Special-pædagogisk Forlag, 1990.